

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԻՐԵՆԵՐՈՐԴ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1876

ԹԻԻ 1052

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ձկնի բազում և յարատե բանախօսութեանց եղևոյն ի մէջ օսմանեան կայսերական կառավարութեան և Ռուսիոյ դեսպան վեհաժողովին ի մէջ զօրապետին, որ կը բանակցէր ոչ միայն յանուն իւր վեհապետին այլև ի կողմանէ բոլոր մեծ տէրութեանց, վերջապէս Բ. Դուռն հանութիւն տուաւ առաջարկեալ երկամեայ զինադադարման և թշնամութեան գործքն արգէն դադարեցան ի տեսարանն պատերազմին, որ ի կողմանէ մեծ տէրութեանց զինուորական երեսփոխանք յուղարկեցան առ ի նշանակել պատերազմող երկուց կողմանց զգլխին սահմանաց ուր պիտի մնան յընթացս որոշեալ զինադադարման:

Ինչպէս կը բանախօսէր, դիւանագիտական բանախօսութիւնքն յաջորդութեամբ պատկուցան ի մասին այս առաջին կէտին. կը քննարկէր խաղաղութեան պայմանաց որոշումն, որոյ կարգադրութեանն համար կը ըսուէր թէ մեծ տէրութեանց երեսփոխանք ի խորհուրդ պիտի գումարուէր ըստ ոմանց ի Կ. Պոլսի, և ըստ այլոց ի Պրուսիոյ կամ ի Պէրն քաղաքն Զլիցցէրիոյ:

Տար Աստուած՝ որ խաղաղութեան պայմանաց կարգադրութիւնն ևս յաջող վախճան մի ունենար. բայց այս կարգադրութիւնն դժուարին յոյժ կերելի մեզ, եթէ Ռուսիոյ կառավարութիւնն հաստատուն մնայ իւր պահանջմանց վերայ. որք են ինքնօրինական վարչութիւնն պատմութեալ երեք դաւառաց համար և երախաւորութիւն վասն ճշդիւ գործադրութեանն բարեկարգութեանց՝ կայսերական հրովարտալիք մարդասիրաբար խոստացելոց բոլոր օսմանեան հպատակաց՝ առանց խտրութեան կրօնի և ազգայնութեան:

Յայտնի է թէ առաջարկեալ այս պայմանքն

խիստ են և Բարձրագոյն Դուռն չկրնար ընդունել զայնոսիկ առանց գլխաւոր բարեփոխութեանց, մանաւանդ զինքն մեծամեծ յաղթութեանց զորս կայսերական զօրաբանակն ի վերջին աւուրս բրաւ սերվիացելոց վերայ:

Այսու ամենայնիւ մեծ տէրութեանց խաղաղասիրական և արդարաւէր զգացմունքն յոյս մեծ կուտան բոլոր կենդանագէտ անձանց թէ խաղաղութեան պայմանաց որոշմանը համար գումարուելի խորհուրդն կարող պիտի լինի՝ հարկաւոր եղած բարեփոխութիւններն ընելով՝ մեծապէս թեթեւեղ զվերոյիշեալ պահանջմունքն և յաջողիլ համաձայնութիւն մի գոյացնել ի հաստատութիւն խաղաղութեան. որում հոգւով չափ կը փափաքին եւրոպիոյ բոլոր տէրութիւնքն. վասնզի ոչ ոք ի նոցանէ չունի ժամանակ պատերազմելոյ:

Գերմանիոյ ազգային ընդհանուր ժողովն ամսոյս 18—30ին բացուեցաւ ի Պէրլին. Այս բարեպատեհ առթիւ յիշում կայսեր յուղարկած պատգամը հանդիսաւոր կերպիւ կարգացուեցաւ. որով իմաց կը տրուէր թէ Գերմանիոյ արտաքին յարաբերութիւնքն ներկայ ժամանակիս ամեն գծուարութեամբ հանդերձ, կը համապատասխանէ խաղաղասիրական քաղաքականութեան օգոս. կայսեր, որոյ յարատե ջանքն նուիրեալ են միշտ վասն պահպանութեան բարեկամական կապակցութեանց ընդ ամենայն տէրութիւնս և մասնաւորապէս ընդ այն տէրութիւնս, որք մերձաւոր կը լինուին Գերմանիոյ թէ աշխարհագրական դրութեամբ և թէ պատմութեամբ. նմանապէս կայսեր լաւագոյն ջանքն պատրաստ են, կը փափաքէր, վասն խաղաղութեան ի մէջ յիշեալ տէրութեանց իւր բարեկամական միջամտութեամբն, իրդպուածի որ այս խաղաղութիւնն սպառնալեաց ենթակայ կը լինի. Սակայն ապագային մէջ որ

և է դէպք պատահելու լինի, Գերմանիոյ դաւաճաց արիւնը պիտի չթափուի բայց միայն ի պաշտպանութիւն գերմանական օգտից:

Աւստրոհունգարիոյ առաջին նախարարն՝ վէննայի ազգային ընդհանուր ժողովոյն մէջ ի պատասխանի երեսփոխանաց ոմանց հարցման ի մասին Արեւելեան գործոց՝ ասաց թէ տէրութեան քաղաքականութիւնն ըստ ամենայն մասին ուղղեալ է միշտ դէպ ի պահպանութիւն խաղաղութեան և մեր միապետութեան նոր երկրներ յարակցելու ամենեւին դիտաւորութիւն չունի. այլ միայն կաշխատի բարուքիւ զկացուցութիւնն քրիստոնէից՝ ի թուրքիա բնակելոց:

Լոնտոնի և Լիւպտից մէջ՝ ուր կը գտնուէր օգոստախառ ջարն, մտերմական բանախօսութիւնք կը լինէր միշտ, որոց նպատակն է խաղաղութեամբ կարգադրել Արեւելեան խնդիրն. Անգլիոյ դեսպան ի Բէրլինապուրկ՝ լորտ Լոֆթիլս՝ ըստ հրահանգաց ընդունելոց ի Լոնտոնէ՝ յանցելումն ի Լիւպտիա գնաց. ուր կաշխատի կատարեալ համաձայնութիւն մի գոյացնելու ի մէջ Ռուսիոյ կառավարութեան և Լոնտոնի դահլճին. որոց երկուքն ևս խաղաղասիրական և մարդասիրական զգացմամբ ոգեւորեալ լինելով, տարակոյս չկայ թէ յիշեալ համաձայնութիւնն պիտի չյապաղի հաստատուելու. Համաձայնութիւն, որ կրնայ դիւրացուցանել ըզկարգադրութիւնն պայմանաց խաղաղութեան. որովհետեւ Բարձրագոյն Դուռն մեծ փառհռութիւն ունի ի վերայ Անգլիոյ կառավարութեան որ թուրքիոյ օգուտներն կը պաշտպանէ միշտ և նորա բաւելաւորութեանը փափաքող է:

Մեր նախընթաց թուով ծանուցինք թէ ի Կ. Պոլսի մահմէտականաց մէջ ընդդէմ կայսերական կառավարութեան դաւաճութիւն մի երեւան ելաւ, որոյ գլխաւոր անդամքն բանտարկեցան և ոմանք աքսորուեցան:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՅԱՆԿ ԳԼՈՒՑ

Ձեռագիր ընդարձակ Պատմութեան Երեսփոխան(1)
 Զոր գրեաց պատուելի Տիգրան Հ. Թ. Մալաթիեանց
 զմիւսնացի՝ Գալսիկի դասատու ժառանգաւորաց
 զպրոցի Ե. Գալսիկի քարտուղար Պատրիարքարանի
 պրոց Յակոբեանց վանացն Ս. Երուսաղէմի:

(Երուսաղէմ, 1040, 1050 և 1051 թիւսն):

227. Անկումն Կարապետ Պատրիարքի Կ. Պոլսոյ, և յաջորդել Ստեփաննոսի. Սկզբն գրգռութեան Հայոց հասարակութեան ընդդէմ ամիրայից: Անգղուտ ջանք Ստեփաննոսի և փոխադրելն Երուսաղէմի ընդ հիւպատոսին Ռուսաց առ ի հաստատել զհամաձայնութիւն ի մէջ Հայոց և Յունաց միաբանից: Յարութիւն ամիրայից Զեքեան յետո նհանջէ զխորհուրդ Սուլթան Մահմուտայ վասն կալուածոց ազգաց, Գարբիէլ Պատրիարք դառնայ յԱթուռն, Շինութիւնք և հաստատութիւն տպարանի ի մէջ վանաց: Լատինք բանան կրկին զդուռն հիւսիսային գատու եկեղեցւոյն Բէթլէէմի. (1831—1836):

228. Ամերիկացի բողոքականք ի Կ. Պոլսի: Անկումն Ստեփաննոսի, և յաջորդել Յակոբոսի. հաստատութիւն ազգային նոր ժողովոյ: Տարա-

գրութիւնք: Խափանումն ճէղայրելեան վարժարանի: Ժողով վասն հաստատութեան գիշերօթիկ ուսումնարանի Սկուտարու. շինութիւն նորա և անկումն. (1831—1840):

Գլ. Գ. ի կործանմանէ վանացն Հայոց սուրբ Համբարձման լերին, մինչև ի սկիզբն պահանջմանցն Լատինաց, յորմէ առ զճաղատն պատերազմն Ռուսաց. (1839—1850):

229. Հիմնարկութիւն և կործանումն վանաց Ս. Համբարձման լերին. (1834—1839):

230. Յաղագս Այդւոյն Սկուտարու:

231. Առաջնորդութիւն Եգիպտոսի: Գարբիէլ և պիսկոպոս. ընթացք նորին և վախճան:

232. Վախճան Գարբիէլ Պատրիարքի: Ժանտարա, և հաստատութիւն ազգային արգելափակի Յոյսի: Պատերազմ ի մէջ Եգիպտոսաց և Բ. Դրան: Շինութիւնք ի վանս Յոպպէի Պայմանք խաղաղութեան: Մատնութիւն օսմանեան նաւատորմին: Կրկին պատերազմ և անկումն քաղաքացն Պաղեստինի ի ձեռս Սուլթանին: Խուլութիւնք յերուսաղէմ: Հաշտութիւն. (1840—1841):

233. Սկզբնաւորութիւն Եպիսկոպոսական եկեղեցւոյն բողոքականաց յերուսաղէմ. և աճումն նորին: Նոր Եպիսկոպոս Եկեղեցւոյն Ասորոց. (1840—1841):

234. Ազատութիւն կրօնի և ընդարձակութիւն քրիստոնէից շնորհեալ բարձրագոյն հրովարտակօք. (1841):

235. Ընտրութիւն Ջաքարիայ Եպիսկոպոսի ի պատրիարքութիւն. վարք նորա և գործք. Խափանումն ջանից յոյն կղերն ի նորոգել զգլխէթ

Ս. Գերեզմանին: Տարապարտ ջանք Ջաքարիայ առ ի գործ դնել զիրաւունս զոր ունէին Հայք ի վերայ եկեղեցւոյն Գերեզման. (1841—1845):

236. Շարայարութիւն, հաստատութիւն տըպարանի և ուսումնարանի: Լատինք մերժին խաղաղ Ս. Սիոնէ: Եկաւորութիւն որդւոյ Շահին Պարսից և Ալեքսանդր իշխանին Բրուսիոյ: Հաստատութիւն հիւպատից յերուսաղէմ. Խաղաղութիւնք ի կանգնել հիւպատից Գաղղիոյ զնշան տէրութեան իւրոյ: Ջաքարիա մերժէ զընտրութիւն իւր ի կաթողիկոսութիւն Ս. Էջմիածնի: Ընդունի անգլիկոսներն Կաթողիկոս Պատրիարք ի վերայ գերեզմանի փրկչին վանս հոգւոյ դատեր նորա, և վասն որդւոյ արքային Գաղղիոյ: Նոր հրովարտակք Հայոց: Ճանիկ աւայ: Վէճք ի մէջ Հայոց և Յունաց:

237. Ջաքարիա ընդունի յօսմանեան պետութեան նշան պատուոյ: Վախճան նորա և Կիրակոս Եպիսկոպոս առնու ի բռն զրանձ տեսչութեան Ս. Աթուոյն: Ընտրութիւն նոր Պատրիարքի. գծուարութիւնք առ այն ընդ ազգային ժողովոյն Կ. Պոլսի: Կիրակոս Եպիսկոպոս ընտրի յաջորդ Ս. Աթուոյն. (1846):

238. Կիրակոս Պատրիարք. վարք նորա: Շինութիւնք, Խաչակ վարդապետ նուիրակ Հնդկաց, և մահ նորա: Վէճք յաղագս կորստեան ճաճանչին ի Ս. Այրէն ծննդեան: Յոյնք կրկին սկսանք կատարել զԱստուածային պաշտօն յաւուր տարեդարձի կայսեր Ռուսաց: Յովսէփ Վալերկա Պատրիարք Լատինաց: Հայկական հնութիւնք. (1847):

239. Առաքինագործութիւն Մուսթաֆա Ջա-

(1) Այս ձեռագիր պատուական մատենան՝ զոր կը փափարկենք ի յայտ ընծայեալ տեսանել շնորհիւ ազգային բարեբարի միոյ, բաղկացեալ է ի քառաձայ 151 երեսաց և բաժանեալ յութ գիրքս:

Կ. Պօլսոյ ՎԱՅԸԹ կոչուած թուրք լրագիրն հետեւեալ համառօտ բացատրութիւնները կուտայ այս գաւազնութեան վերայ :

Միւհէտաին էֆէնտի և Շէրիֆ էֆէնտի՝ երկու գլխաւոր իւլէմայք, որոց մին՝ Բուսթիլի գաղտնիէրութեան և միւսն՝ Անատօլի գաղտնիէրութեան աստիճան ունէին, այլի Բամիդ փաշան՝ որ Բուսթիլի պէյլէրպէյութեան աստիճանաւ պատուեալ էր, և Ուզուն—Էթէք Ռիզու Պէյն որ իւլայի առաջին աստիճան ունէր, ասոնք՝ Բարձրագոյն Դրան գործադրելու նոր բարեկարգութեանց հակառակ լինելով՝ պարզամիտ ժողովրդեան մէջ այս ինդրոյն համար զրգուծիւն սերմանելու կաշխատէին : Ուստի կայսերական կառավարութիւնն զրկելով զանոնք իրենց աստիճաններէն, յաջորդ յաջորդեց ի Թէնէտա, Ռատա, Կիպրոս և ի Լիմնոս կղզիներն :

—Յանցելում շարժում Կ. Պօլսոյ իւլէմայից խումբն երկու պատգամաւորութիւն յաղարկեց ի կայսերական պալատն հանդերձ շնորհակալութեան երկու ուղերձներով, զորս մատուցին օգոստ Սուլթանին : Այս ուղերձներէն առաջինն՝ ստորագրեալ էր ի Բարձր իւլէմայից՝ Բնակելոյ ի Կ. Պօլսո, որք ունէին աստիճան գաղտնիէրի, Սիւսմայօլ—բայտօրի, Հարէմէյն բայտօրի և այլն : Իսկ երկրորդն՝ ստորագրեալ էր միւսէրիսներէն և Տէրի—ԱՅ Կոնյէնալիֆօրժապետներէն : Այս ուղերձներուն ստորագրողք սաստկապէս կըմեղադրեն ապօրինաւոր ընթացքը իւլէմայից, որք յերեւան ելած գաւազնութեան մասնակից եղած էին, և իրենց ամենախոնարհ շնորհակալքը կըմատուցանեն օգոստ Սուլթանին որ փութացաւ աստիճանադրել ընելով հեռացնել ի Կ. Պօլսոյ գլխեալ խումբայիցներն : Միանգամայն կաղաչեն զնորին կայսերական վեհափառութիւնն և զկառավարութիւն իւր՝ յարատեւելձրագրեալ նոր բարեկարգութեանց շուղին մէջ, որք ամենեւին հակառակ չեն, կըսեն, Շէրիֆն օրինաց տրամադրութեանը :

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ահաւասիկ քաղաքիս նորահաստաւ ազգային Ուսումնական Խորհրդոյն յայտարարութիւնն, զոր մեր նախընթաց թուով խոստացեալ էաք հրատարակել :

Ըրիֆ փաշայի, Երեւանն սքանչելի լուսոյն ի մայր եկեղեցւոյ սուրբ Յակոբայ : Յակոբ եպիսկոպոս երկրորդ՝ անգամ հաստատի ի պատրիարքութեան Կ. Պօլսո, Իրաւիմ և Աբրահա յաջորդեն իշխանութեան եպիսկոպոսի : Զանք կիրակոսի վտան ուսումնարանի և տպարանի : Վէճք Լաւինաց ընդ Հայո և ընդ Յայնս վան Քառասնից Այրին : Գէորդ Միսաքեան մեքապետ Պաղեստինի, և խաղաղործութիւն տեսուչոյն եպիսկոպոսին Բէթլէէմի : Հիմնարկութիւն Զամբ—թաղի : Մահ կիրակոսի և յաջորդութիւն Յովհաննու . (1848—1850) :

Գլ. Ե. ի սկզբանէ պահանջանաց Լատին կրօնաւորաց՝ մինչև ի փախճան պատերազմին Սեբաստապոլիս . (1850—1856) :

240. Երազումն խնդրոյ սուրբ Տեղեաց : Եւգենէոս Բուէ : Տեղիք զորս պահանջեն Լատինք ի Յունաց : Պատուութիւնք Դաղդիոյ և Ռուսիոյ խառնին ի նոյն խնդիր : Դեպքան Բեղդիոյ եւլանէ յերուսաղէմ : Դրքոյի Ե. Բուէի զնոյն խնդրոյ, և հերքումն նորին ի Յունաց : Աբրայ Միչոն : Ժողովք ի Կ. Պօլսո յարքունի Դուռն : Հրաժեշտ Ռէշիտ փաշայի ի փոխարքայութենէ : Հարկանցի լուծումն խնդրոյն, և կոչումն Ռէշիտ փաշայի յառաջին պաշտօն իւր : Աֆիֆի պէկ գայ յերուսաղէմ : Ժողովք ի տաճարի Ս. Յարութեան և Ս. Աստուածածնի : Հաստատութիւն արժաթեայ ճահանջին : Երթ Աֆիֆի պէկի : Մէնջիլքով գայ ի Կ. Պօլսո . երթ Լավալեւայ . փոխիսութիւնք ի նախարարս . Ժողով ի Դուռն . (1850—1853) :

241. Վարք և վախճան Պաղեստինի Պատրիարքի :

Ընդհանրապէս ազգայիններու բերանէ դանդաճանք լուծած են ու կըլսուին թէ քաղաքիս երկսեռ վարժարանները յառաջագիմութեան ու բարեկարգութեան գոհացուցիչ չափի մէջ չեն գտնուել : Այս գտնագտնելը հիմնովին անտեղի չեն . սակայն ինչ է պատճառը, և ուսկից յառաջ կու գայ վեճակ մ'որմէ բաղմամբ և ճշնոյթ օտարութեամբ ըլլան իրենց գաւազնները մեծ պատգամներ տուածելով օտար գաղութի յանձնել : Անխտաճութենէ ծագած այս շարժումը ինչպէս երթալով աւելնայ, երթալով մեծ համեմատութիւններ առնու, որու հետեւութիւնը կըլլայ հարկաւ օտարութի աւելի կամ նուազ հիմնաւոր գաւազնարկութեան մ'ընդ հանրացումը, և Հայ զաւակներու պարզութիւնը ի նպատակ օտարին . որու եթէ քառորդն իսկ նուիրուէր մեր ազգային վարժարանաց, փոխանակ այդ համաստեղութեանց համեմատական յետագիմութիւնը ողբալով այսօր, անոնց վրայ պարծելու իրաւացի ատիկներ կ'ընայինք ունենալ, ջամբելով Հայ մանկուոյն, և թէ երես աւելի ազգ ի նուիր ու գոհացուցիչ կերպով մը, չէ թէ միայն ամեն տիւտանի ուսմանքներ՝ այլ նաեւ ազգային ոգի և սոցալին գաւազնարկութիւն :

Ինչ է պատճառն, հարցուցինք, մեր վարժարանաց այս աննպատակացութեան : Ամենքը կը գտնուաին, բայց քիչ անձինք կըխորհին ու կ'իմտատարէին : Սովորաբար բաղմամբ են անոնք որք իրական պատճառը խուզարկելու անդ՝ գտնաւորելով գոհ կըլլան, և եթէ խուզարկեն իսկ այնպիսի պատճառներ կըցոյցեն որք այնչափ անուղղակի, մոտեւոր և պատահական են՝ որ գաղութի մ'ընդհանուր գնացքին վրայ բնաւ երբէք մեծ ազդեցութիւն մը չեն կրնար ունենալ :

Եւ սակայն մեր երկսեռ վարժարաններու այս կացութեան՝ որ նոր չէ, արմատ եղող բուն պատճառը բացայայտ է :

Մեր քաղքին վարժարանաց մէջ այսօր 500է աւելի ուսանողք կըգտնուին, և այս 500է աւելի ուսանողաց Ազգային գանձէն 108000 զուրումայն փաճ ստակ յատկացած կըգտնուի . գումար մ'որ բացարձակապէս անբաւական է աշակերտներու այնպիսի մեծ բաղմութեան մը ուսումնական տիպոյից :

Ուսումնական Խորհուրդս, քանի որ լրջօրէն կ'ուզէր կատարել Ազգային վարչութենէ իրեն յանձնուած փափակ տաշտօնը, չէր կրնար այսպիսի էական կէտ մ'անտես ընել, չէր կրնար,

կըսեմք, իր բոլոր ուշադրութիւնը անոր վրայ չդարձունել, որպէսզի իր ընելիք ջանքերն ու կարեւոր անօրէնութիւններն ապարդիւն կամ գէթ խիստ անձուկ արդասիք մ'ունենալու չի գաւազնարկուին : Ուստի Խորհուրդս թէ ինչ եղանակաւ՝ յատկացած անբաւական գումարին վրայ հիմնոյ յաւելում մ'ընել յողմատ ազգային մանկուոյն բարեօք գաւազնարկութեան : Ազգային անտակին տաղնադարի վեճակը ճանչնալով՝ գիտէր նա թէ անոր գիմելը այս մասին բոլորովին ընդունայն Խորհուրդ մ'է, ուստի Խորհուրդս ազգատէր բարեբարներէ կամաւոր օգնութիւններ խնդրէ զոտ, որ հիմնաւոր պահովութիւն մը չէր ընծայէր հարկաւ, աշակերտաց հայրերէ՝ որոնց կարգաւորութեան աստիճանը խնամել և Խորհրդի ազգութեան մը տիպի որոշէր, տարեկան աննշան գումար մը պահելով՝ զայն հարկեցուցիչ ընելով : Այս փոքր գումարները իրարու վրայ բարդ ունէլով կրնան գաղութները օգտակար կերպով արդիւնաւորող կարեւոր գումար մ'իրացնել, և եկամտի հաստատուն աղբիւր մ'ըլլալ անոնց համար : Ուստի այն կարեւոր որոշումս իր պաշտօնին անխախտ կատարմանը անհրաժեշտ երեցող մէկ քանի ուրիշ առաջարկութիւններով ֆազարական ժողովոյ ներկայացուց, յայտնելով միանդ ամայն որ եթէ իր առաջարկութիւններն զորս միմիայն յողմատ ազգամանկուոյն կ'ընէր, չէր աւելնէ չզոյնի կրնար իր պաշտօնը խղճի մասք ընդունել և կատարել :

Ֆազարական ժողովը ազգէն գրամ հաւաքելու խնդիրը իրաւամբ իր ձեռնհասութենէ վեր գտնելով՝ զայն գաւառական ընդհանուր ժողովոյ ատենը հանեց, որ իր 30 Մեդաքներէ նստին մէջ ընդունեց ու վաւերացուց, պահանջուելիք տարեկան գումարը՝ բոտ կարողութեան ծնողաց երեք, երկու և մէկ սակի սահմանելով, որոշում մ'որու վրայ Ուսումնական Խորհուրդս միահաղոյն հաստացանելու գոտարկութիւն ունեցողներուն եւսամանայ կանխիկ վճարմանց դիւրութիւնն աւելցուց : Երեսփոխանական ժողովը որոշեց միանգամայն որ այն աշակերտք՝ որոնց աւելի կամ նուազ ունեւոր հայրերը այսպիսի օրինաւոր և աննշան տուրք մը վճարել կըմեղեն, հայկաբանութեան ուսում միայն ընդունելու թոյլտուութիւն ունենան, զրկուելով գիտութիւններէ և օտար լեզուներէ :

Ազգային ուսումնական Խորհուրդս ինչ. հասարակութեան օժանդակութեանը կըլիմէ,

թիւն Յովհաննու : Դրամական նեղութիւն նուրա, Նորոգին կառուածք առ նախաւ : Նախանձախնդրութիւն նորա :

245. Երազումն խնդրոյ սուրբ Աւգիլութիւն մեծի գրիս Ռուսաց Կոստանդնի ի քաղաքն սուրբ Կառլոս Յովհաննու Պատրիարքի ի կողմանէ գերազոյն ժողովոյ աղբիւն : Տկարութիւն նորա : Դաւիթ եպիսկոպոս, և մահ նորա : Տէր Գէորգ քահանայ գաւառու : Յովոր վարդապետ Զիլիկիբեան կարգընկէց : Վախճան Յովհաննու Պատրիարքի :

Գլ. Ե. ի սկզբանէ ազգային Կոնստանդնուլթիս թեմն՝ մինչև ի գահաձալութիւն Նոյնիայ . (1860—1864) :

246. Թղթել Միսաքեանութեան սու ազգային վարչութիւնն վտան յաջորդ ի պատրիարքութեան : Կանոնադրութիւնք Ս. Աթոռոյն : Սեր վիլէն էֆէնտի : Որոշումն տեղապահ յազգային ժողովոյն, և ընտրութիւն ի նոյն՝ Պաղեստին կապոսի Զմիւռնոյ, Հրաժեշտ նորա : Վախճան Գէորգ եպիսկոպոսի փախկալին : Տեղապահութիւն վրթանէս վարդապետի : Խնդիր Միսաքեանութեան չղնել զոր Պատրիարք արտաքրուատ կատար և տիտագիր, և երթ Յովոր վարդապետի Յամթեղոյ պատգամաւորութեան և Կ. Պօլսո : Կանոնք յորինեալք ի քաղաքական ժողովոյն ի պէտս Ս. Աթոռոյն : Գաւազնումն ընդ հանուր ժողովոյ, և խաղաղութիւնք և մեր վախճան ժողովոյ, և խաղաղական ժողովումն տեղապահ : Զանք քաղաքական ժողովոյ առ ի տալ ընդ ունեւոր Միսաքեանութեան զկանոնան ինքնիքի . (1860—1861) :

(Մնացորդն յաջորդ քոնով)

վտանգ ըլլալով թէ իւրաքանչիւրօք իրեն ինկած պարտքը վճարելու չպիտի դանդաղի : Այս , այս մասին վտանգ է խորհուրդս , վասնզի ծնողք անտարակոյս պիտի համոզուին առանց դժուարութեան թէ ձեռք առնուած այս միջոցը մի միայն իրենց զաւակոյց օգտին համար է , վասնզի կրթութեան համար ազգային դպրոցէն պահանջուած գումարը համեմատաբար խիստ անհշտն բան մ'է մտածելով այն մեծ մեծ գումարներուն որ օտար դպրոցներէ կը պահանջուին : վասնզի եթէ մեր վարժարաններու վիճակէն կողմնակա տեսինք , որպէսզի այս իրաւունքն ունենանք՝ հարկ է որ մեզի անկ եղած պարտքը վճարենք , քանզի ամեն իրաւունք մէյմէկ պարտք ինքն ազգէն և վերջապէս վասնզի հարկ է մտածենք թէ դպրոցներու կտակաւ գումարներէն ազգային մասկանց համար է , որոնց հացով անսկիւր ոչ իրաւունք է ոչ վեհանձնութիւն . նա մասնաւոր երբ այն հացը կընուազի : Թերեւս գտնուին կարողութեան տէր ազգայիններ որ փոքր դրամ մը չհատուցանելու ժշտութեամբ առարկեն թէ կտակաւ գումարը ընդհանրապէս Հայ ազգին մանկանց համար ըլլալով թէ հարուստ ըլլան թէ աղքատ ամենքն անխախտ իրաւունք ունին դպրոցին մէջ ձրի դաս տեսնելու իրեն ընդունելու , ինչպէս որ միշտ հիմա կընդունին : Այսպիսիներուն կը պատահայ իրենք . ենթացիկ իսկ որ հրեշտակաւ բարբարոս նաեւ հարուստներու երախտիք մ'ընել ուղած ըլլան , ենթացիկ իսկ որ հարուստ աշակերտը աղքատին քով ձրի կրթութեւն հաւատար իրաւունքն ունենայ , դարձեալ քանի որ կտակաւ գումարներն անբաւական կըլլան և ինչպէս յայտնի է՝ ժամանակին պահանջումներն երթալով կաւենան , քանի որ իրենց զաւակներն անբաւական մնալով միայն կը տեսնեն թող ազգատ մանկուոյն զրկուին ու խեղճ մարդ , եթէ ոչ աղքատաց նոյն իսկ իրենց զաւակաց օգտին համար բարեկեցիկ ծնողք չեն պարտաւորիր միթէ ինքնին ուզել հարկ եղած նոյն գումարը վճարել , մինչդեռ չունենոր մանկան իր տարեկան 108000 զուրուշի մեծ կակ գումարը կընտրէ դպրոցին :

Այսպիսի ամենաւական և նուիրական պէտքեր մը համար ծնողք չեն պարտաւորիր ամենափոքր զոհողութիւն մ'ընելու մինչդեռ բոլոր տարին ուրիշ կերպ և երկրորդական պէտքերու համար մեծագոյն զոհողութիւններ ընելու շարունակ պատրաստ կըլլան

Ուսումնական խորհուրդս աներկմիտ է որ Ազգային մանկուոյն շահերը ամեն բանէ վեր պիտի դուրսնան , որմէ կը հետեւի թէ որ և է դժուարութիւն մը կամ կ'ենթադրուի չարիք եղնէ իր առջև , որով միայն կրնայ օգտակար կերպով կատարել ազգ ասիրտար ստանձնուած պաշտօն մ'որ ըստ ինքեան բաւական դժուարին է ու փափուկ , և որ խրախոյսով և աջակցութեամբ միայն կրնայ գլուխ երնել , և չէ թէ ընդդիմութեամբ և խօշընդոտներով :

Իզմիր , 20 Հոկտ 1876 :
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՐԴ

ՄԱՍԻՍ լրագրոյն Հոկտեմբեր 2 թուոյն մէջ հետեւեալ անտեղի լուրերն կընթեռնուի .

«Այլէ քանդրոյն Հայոց ազգապետներն այս օրերս նոր շահատակութեան մի ձեռնարկեր են՝ բայց չենք յուսար որ յաջողին :

«Այդ պարտներն՝ Այլէ քանդրոյն մէջ երուսաղէմի սեփականութիւնն եղած ընդարձակ զեւանդան , որ առ նուազն 50,000 լիւս առժողութիւն ունի , գաղղիացիի մը վաճառելու եւ լիք են : Երուսաղէմի Ս. Պատրիարքն ալ իմաստաւոր հեռագիր գործած է առ վարչութիւնն՝ որպէսզի այս յարկաւորութեան առաջին առաւել : վարչութիւնն ալ անմիջապէս հեռագրեր է կցկայտար Առաջնորդ գերա . Մետրոպոլիտանին : որպէս ազգայինութիւնն արդիւր , ապա թէ ոչ ինքր (Առաջնորդը) պատասխանատու կընայ Ազգին առջին :

«Ստանուա նայ՝ զի վարչութիւնն կը խոստով խոստովնայ ազգային գրէ , որպէսզի այդ անիրաւ մարդ ոչ ձեռքը քաշէ առ իրաւորէմայ կալուածներէն , որոց վրէժն տարիներ ի վեր բռնացած են , և հիմա ալ վաճառելու կը :

յանդգնին : Ըստ մեր կարծեաց վարչութեան պարտքն է այդ անձինքը բոլորովին հեռացնել ազգային գործերէ , զորս իրենց կրից խաղաղիկ և գուցէ իսկ շահու միջոց ըրած են :

Այս յոգուածոյն պարտականութիւնն , կամ լաւ ևս է ասել վաճառման գործը , (զոր ՓՈՒՆՁ լրագրին ՄԱՍԻՍԷՆ յառաջ հրատարակած էր) ըստ տեղեկութեանց ընդ ունեցոյն մէջ ի վաւերական աղբերց , բոլորովին անհիմն և պարզապէս զրպարտութիւնն մըն է , որ պատիւ չբերէր յիշեալ ազգ . լրագրաց խմբագրութեանցը :

Գալով Երուսաղէմայ Ս. Պատրիարքին , այս անհիմն խնդրոյն համար առ կեդրոնական վարչութիւնն արձակեալ հեռագրոյն , մեղ անհաւատարկ կերեւի . որովհետեւ Այլէ քանդրոյն մէջ ազգային կալուածոց ոչ ինդիկ կայ վաճառման , և ոչ կրնայ լինել ինչպէս նոյնինքն քաջ գիտէ : Բայց և այնպէս գուցէ Նորին Սրբազնութիւնն՝ ենթակայ լինելով չարահար պատրանաց , երեւակայական դէպքի մը համար հեռագիր քաշած լինի ի Կ. Պոլսի :

Յայտնի է թէ Կ. Պոլսոյ Մէճմուսէճ ՀԱՅԱՏԻՍ , ՀԱՅԵՐԵՆԻՔ և ԱՐԱՐԱՏ անուն Հայ լրագրորեն բարձրագոյն հրամանաւ երկու շարաթ յառաջ ի սպառ խափանեցան :

ՄԱՍԻՍ օրագրոյն ամսոյս 16 թուոյն մէջ կընթեռնուի զի արդ մանուկ իւրեն հետեւեալ պաշտօնական յայտարարութեան , որ այս խափանման պատճառն և այն առթիւ Բարձրագոյն Դրան քրած անօրէնութիւնը կը յայտնէ .

«Մէճմուսէճ ՀԱՅԱՏԻՍ , ԱՐԱՐԱՏ և ՀԱՅԵՐԵՆԻՔ անուն Հայ լրագրորեն՝ Տրագիզոնի տեղական իշխանութեանց կողմէն տեղութեան Հայ հպատակաց նկատմամբ նոյնպէս բռնութիւններ ի գործ դրուած ըլլալու ամբաստանութիւնն ընող նամակ մը որպէս թէ Տրագիզոնէն ստացած ըլլալով հրատարակելուն համար ի սպառ խափանեցան :

«Կայսերական կտակաւորութիւնն այսպէս խոստով պատմելով Հայ լրագրորեն մի քանի օրք ժամանակէ մը ի վեր գաւառական իշխանութեանց գէմ զրպարտական ամբաստանութիւններ հրատարակելու փայտ ունեցած են , միանգամայն սուտ լուրեր հրատարակող խմբագրաց սմանց չարամտութիւնն երեւան հանելու փափաքած է :

«Այս նպատակաւ բարձր . Մեծ—Եպարդոն հրաման ըրաւ որ յիշեալ լրագրաց արտօնատէրները , Պ. Պ. Այլէ քանեան , Մարգարեան և Մեքիքեան , Դրան երկու պաշտօնատարաց հետ տեղութեան ծախքով անյապաղ Տրագիզոն երթան յառաջիկայ շոգենաւով , և իրենց թերթերուն խափանման պատճառ երկու հրատարակութեան նիւթ եղող իրողութիւններն իրենց ներկայութեամբ անաշուտապէս քննուին :

Լսածնուս նայելով յիշեալ խափանեալ լրագրաց պատասխանատու խմբագիրք՝ այսինքն պարտաւոր Մարթէոս Այլէ քանեան , Յոհանէս Մարգարեան և Մեքիքեան , ընկերութեամբ յատուկ պաշտօնակալաց , արդէն տարուեր են ի Գրատպոն . ուր՝ իրենց հրատարակած գէպքին վրայ ըլլալու պաշտօնական քննութեանը ներկայ պիտի գտնուին՝ ըստ որոշման Բ. Դրան :

—Կըլենք թէ՛ կընէ , ՄԱՍԻՍ , Բաղաքական ժողովն ուրիւթ աւուր նստին մէջ իւր անդամակիցներէն Պոյաճեան մեծագոյն Յոհանէս էֆենտին ընտրել է , որպէսզի Բ. Դրան կողմանէ զրկուած քննիչին հետ Եփրատ երթայ և Սարը—Համլա գիւղին մէջ պատահած անցքերուն քննութեանը ներկայ գտնուի :

—Ըստ խնդրոյ ազգային Պատրիարքարանին Կ. Պոլսոյ , կայսերական բարեխնամ կառավարութիւնն հաճեցաւ Մէճմուսէճ կարգին առաջին աստիճանի չքանչանք շնորհել Այլէ քանեան Ս. կաթողիկոսին , որ մինչև ցայսօր մեկնած պիտի լինի՝ պաշտօնատեղին իւր երթալու :

—Կ. Պոլսոյ ազգային կրօնական ժողովոյ ատենապետ գերա . տէր Խորէն Միթիքեան ծայրագոյն վարդապետն՝ ամսոյս 18ին մեկնեցաւ ի յիշեալ մայրաքաղաքէն ի Ս. Էջմիածին երթալու . ուր՝ զօրութեամբ վկայաւորին ազգային խոռոն ժողովոյն եպիսկոպոսական աստիճան պիտի շնորհուի նմա ի վեհափառ կաթողիկոսէն ամենայն Հայոց :

—Կըլենք թէ Ներկարարեան արժա . Պետրոս

վարդապետն ևս , որ ի բաղմոց հետէ անպաշտօն և անգործ կըլլալէր ի քաղաքս , ի Պոլսոյ հեռացել է և անտի ի Ս. Էջմիածին , գուցէ անկալութեամբ եպիսկոպոսական աստիճան ընդունելու փափաքելի է ապաքէն որ վեհափառ Հայրապետն բարեհաճի իւր քոյն պահել զյիշեալ երիտասարդ վարդապետն , յանձնելով նմա սրեւ հոգեւոր պաշտօն մի :

Թիֆլիզի ՄՇԱԿ լրագրին՝ իւր թուոյն մէջ որ ի 7 ամսոյս , ի Մոսկուայէ յուղարկեալ առանց ամաթուոյ նամակ մի կ'հրատարակէ , որ կըսկսի յետագայ ստայօդ տողերով :

«Էրզրումի մէջ Թուրքերը սպանել են մինչև 600 Հայ , Ահա ինչպիսի ախուր լուր են հաղորդում մեզ լրագրորենն :

Նամակալ իրն այս անմարտելի ահագին ստութեան կամ պարզամտութեամբ հաւատալով , կամ ունէ չարանպատակ խորհրդով հաւատալ ձեւացնելով զինքն , կը յաւելու այսպէս : «Ահա ինչպիսի կայծակներ են թափուած խեղճ Հայերի գլխին» , և իւր յոգուածն սրտաշարժ կարեկցութեամբ ընդլայնելով՝ կաշխատի Ռուսիա . բնակ Հայոց գութն շարժել ի վերայ Հայոց ի Թուրքիա բնակելոյ :

Կըլտութեամբ հրապարակաւ յայտնել ի յարգանս ճշմարտութեան թէ վերայիշեալ սոսկալի կոտորածն բոլորովին սուտ և անխիղճ զրպարտութիւնն մըն է , անշուշտ խորհրդով հրատարակեալ ի Սլավապաշտպան լրագրաց :

Բայց զարմանալին այն է՝ որ ՄՇԱԿ յարգոյ խմբագիրն , առանց ամենեւին երկրայութիւն մի ցուցնելու , կը հրատարակէ այսպիսի ահագին գէպք մի , որոյ բոլորովին անհիմն և սուտ լինելուն վերայ պարտ չէր տարակոյս ունենալ . որովհետեւ կընդունի Կ. Պոլսոյ և Զմիւռնոյ ազգային հրապարակական թերթերէն մի քանին . որք չեն կրնար անյիշատակ թողուլ այսպիսի կոտորած մի , եթէ երբէք ստոյգ լինէր :

Մինչդեռ Կարնոյ՝ այսինքն Էրզրումի բնակիչ Թուրքաց գէմսոսկալի կերպիւ զրպարտութիւն կըլլին թիֆլիզի ՄՇԱԿ թերթին մէջ , Կ. Պոլսոյ փճիճ լրագրոյն ամսոյս 20 թուոյն մէջ հետեւեալ գովութիւնը կընթեռնուի յիշեալ գաւառին ընդհանուր կառավարչին արդարատեսութեանը վերայ :

«Կարինէն գրուած նամակ մը գոհունակութիւն կը յայտնէ կարնոյ վսեմա . կուսակալին համար : Նորին վսեմութիւնը կարին բերել տուեր է՝ անցեալները Սոյ կողմերէն առեւանգեալ մուշեղաչէն գիւղացի Հայ աղջիկն , և խմանալով նորա գլխէն անցածներն , և լսելով նորա խոստովանութիւնը՝ թէ երբէք իւր քրիստոնէական կրօնքէն չխախտիր , ազգային առաջնորդարանին յանձնել է :

«Այդպիսի շնորհակալեաց արժանի է Կարնոյ կուսակալին այս արդարատեսութեան գործը :

ՓԱՐԻՅԱՆ ՅԱՆԵՐԻԿԱ

ՀԱՏՈՐ Բ.

Գաղղիացի գրագետ Է. Լապուէի այս հուշակաւոր աշխատասիրութիւնն՝ իմաստասիրական , բարոյական եւ քաղաքական խորին տեսութիւններ կը պարունակէ , եւ շարադրեալ է վիպական յոյժ գոհարձալի ձեւով : Էսրոպիոյ մէջ այս պատուական գործոյն ինչ ջերմ եռանդեամբ ընդունուին ապացուցանելոյ համար , բաւական է ծանուցանել թէ բնագիրն 31 անգամ տպագրուի : Էստի պարտիմը շնորհակալ լինել մեր քաղաքակից շարժող պարսն Գրիգոր Մսերեան ուսումնականին , որ ի հայերէն աշխարհիկ բարբառ . բարգմանելով զայն՝ կընտրի լեզբերցումն համազգեաց իւրոց :

Այս գեղեցիկ եւ օգտակար բարգմանութիւնն ի յոյս ընծայեալ է լեզբաց ցերեկայ 1876 ամին ի տպարանի Տեղեւան , ուր կը վաճառի 2 Ֆրանք հատորը :

ՀՈՒՓԱՍԻՄԷ

ԿԱՄ ՓՐԿՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Պատմական գեղեցիկ բանաստեղծութիւն մի է ի ձե թատերերգութեան , բաժանեալ յերեւտեսարանս , և յօրինեալ յարժանապատիւ ծերունի Դարբիէլ Պատկանեանէ :

